

SECȚIUNEA TINERILOR CERCETĂTORI

Persistența memoriilor: securitatea societală bască și funcția terorismului

Alexandru-Valentin DUȚU

Abstract

As contemporary history has shown, the concept and phenomenon of terrorism is a complex one, having multiple causes, developments and generating diverse modalities of response. That being said, it is the author's belief that even this type of social enterprise can have a common root from which variants can stem and, as such, this paper is focused around the pursuit of a theoretical model by which one can start to understand the way terrorism functions. For this, the research is centered on the Basque terrorist group ETA.

Using a sociological approach, the analysis aims at seeking out a group identity-based generating cause, modes of organization of a terrorist group and, most importantly, the connection between said group and the larger community from which it hails. Using concepts and theories derived from authors such as Putnam, Granovetter, Portes and Rae, the author wishes to show that, in essence, terrorism is a response to the severing of social linkages between the different ethnic and religious communities which make up societies on the whole and the attempt to generate a new *status quo*. Terrorism is much more the pursuit of negotiation through other means (to paraphrase Clausewitz) and much less an irrational act driven by fanaticism.

Key words: terrorism, social capital, social linkages, Basque nationalism

Introducere

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, în Königsberg, Immanuel Kant lansa, în câteva pagini, o idee nemaiauzită în istoria politică a Europei, anume că acest spațiu, marcat de războaie încă de la formarea statelor medievale, poate fi pacificat și că popoarele europene pot și trebuie să înlocuiască agresiunea cu cooperarea (Kant, 2008).

Mergând pe firmamentul istoriei, ajungem în secolul XXI în care, în ciuda formării cadrului instituțional necesar pacificării europene, adică a Uniunii Europene, acest spațiu continuă să fie scena unor teribile tensiuni și conflicte inter-etnice, unele dintre ele, cum ar fi cele din Spania și Irlanda, mergând până la utilizarea terorismului ca pe un instrument pentru a-și atinge scopurile politice. Care ar putea fi motivația? După materializarea ideii kantiene de „pace eternă”, după ce Europa a dobândit cadrul necesar depășirii conflictelor și a dilemei prizonierului și înlocuirii acestora cu dialogul politic pașnic și negocierea, de ce ar vedea unele dintre comunitățile europene terorismul ca pe un argument?

În cadrul acestei lucrări, intenționez să răspund la această întrebare, plecând atât de la datele istorice disponibile, cât și de la teoriile capitalului social, ale memoriei sociale, ale naționalismului și a omogenizării patologice. Orice analiză sociologică relevantă trebuie să privească faptele istorice, însă, în același timp, aceasta trebuie să plece de la ideea subliniată de către școala franceză a noii istorii a lui Febvre și Bloch că istoria este un produs uman, și, de aici, un produs marcat de subiectivitate, astfel încât, numai prin utilizarea unor instrumente adecvate, precum teoriile menționate mai sus, se poate contextualiza faptul istoric și se pot înțelege simultan acesta și pe cei care l-au descris (Dușu, 1986, p. 16). De asemenea, intenționez să demonstrez că terorismul, departe de a fi un fenomen deviant, nu este altceva decât o modalitate de a reacționa la un stimul social-politic, un mijloc de comunicare al comunității aflate în același timp în dialog cu o societate sau cu instituții lipsite de legitimitate și într-un moment de impas. Astfel, terorismul poate fi văzut, parafrazându-l pe Clausewitz, ca un mijloc de continuare a dialogului prin alte mijloace sau ca, așa cum remarcă Galtung, un răspuns la violența structurală a societății. Argumentația poate continua prin invocarea teoriei sistemice a lui Immanuel Wallerstein, cel care susține că terorismul este, esențialmente, o mișcare anti-sistemică animată de convingerea că statu quo-ul sistemului este incorect și amenințător.

Pentru a demonstra cele de mai sus, voi pleca de la cazul terorismului basc, analizând atât istoria acesteia comunități și evoluția istorică a acesteia până la momentul Războiului Civil Spaniol, cât și modul în care aceasta s-a adaptat la noul stat franchist. Astfel, doresc să evidențiez cum naționalismul basc, mișcarea ETA și dorința de secesiune a comunității basce nu sunt altceva decât o persistență a memoriei sociale basce, o imagine întipărită în memoria sa în urma intervalului ce a cuprins dialogul comunitate-stat din momentul formării Spaniei lui Franco și până la revenirea monarhiei constituționale spaniole. Vom vedea cum, prin cele trei elemente menționate, comunitatea bască nu a intenționat și nu dorește altceva decât eliminarea unei amenințări reale sau percepute – aculturația și estomparea identității basce - și asigurarea unui nivel optim de securitate societală.

Cazul basc – o istorie a mișcării „naționale” ETA

Este comunitatea bască o națiune? În mod tradițional, răspunsul ar fi „da”. Acest naționalism basc și-ar avea rădăcinile în perioada Reconquistei Spaniole (1492), teritoriul basc fiind integrat în Regatul Navarrei, ce a devenit parte a Spaniei de astăzi. Recunoscând aspectele unice ale identității poporului basc, monarhiile catolice din Franța și Spania le-au oferit bascilor fueros pentru a proteja cultura locală și a păstra autonomia politică (cf. Post, Jerrold, 2007, 55). În timpul războaielor carliste (1832-1839, 1872-1879) aceste fueros au fost anulate; desființarea statutului special al Țării Bascilor și faptul că acest lucru era privit ca o subminare a identității și culturii basce a dus la intensificarea naționalismului basc, fondându-se astfel Partidul Național Basc (PNV) în 1895 de către Sabino Arana Goiri.

Sabino Arana devine astfel „fondatorul naționalismului basc”, ce avea la bază elemente ca rasa, limba, religia, obiceiurile specifice basce și suveranitatea poporului basc. Națiunea, în concepția lui Arana, avea ca factor esențial rasa, promovând o epurare etnică a Țării Basce (cf. Belzunce, Francisco Letamendia, 1994). În timpul Războiului Civil (1936-1939), două provincii ale Țării Basce – Gipuzcoa și Bizcaya – au fost considerate trădătoare datorită faptului că au susținut Republica împotriva generalului Franco.

Astfel, regimul lui Franco a interzis folosirea limbii basce și a partidelor politice basce, acest demers ducând la „o perioadă de violență, atât simbolică, cât și fizică, împotriva poporului basc din partea autorității spaniole centrale, acest lucru ducând la o cultură a violenței, fiind o condiție a formării ETA” (Post, Jerrold, 2007, p. 57). ETA (Euskadi Ta Askatasuna), „Patria bască și libertate”, a fost fondată în 1959 de către un grup de studenți, membri ai PNV, ce urmăreau unificarea și independența delor șapte provincii basce. Scopurile sale primare au fost independența și recuperarea culturii basce, formând astfel un program ideologic cu cinci puncte: 1) reformarea Constituției Spaniole pentru a accepta dreptul de autodeterminare, 2) afirmarea integrității teritoriale a tuturor provinciilor basce în Spania, 3) cererea folosirii în instituții a limbii euskere, 4) grațierea necondiționată a tuturor prizonierilor politici și retragerea forțelor armate de pe teritoriul basc și 5) exprimarea solidarității față de clasa muncitoare (cf. D. Whittaker, 2003, pp. 136-137).

Începând cu anul 1960, această mișcare politică a devenit o luptă armată, în parte datorită politicilor regimului generalului Franco, dar și datorită aderării membrilor ETA la ideologia revoluționară marxistă. Ca urmare a acțiunilor ETA (asasinarea persoanelor politice, atacuri la adresa populației etc.) guvernul spaniol a implementat politici anti-teroriste în

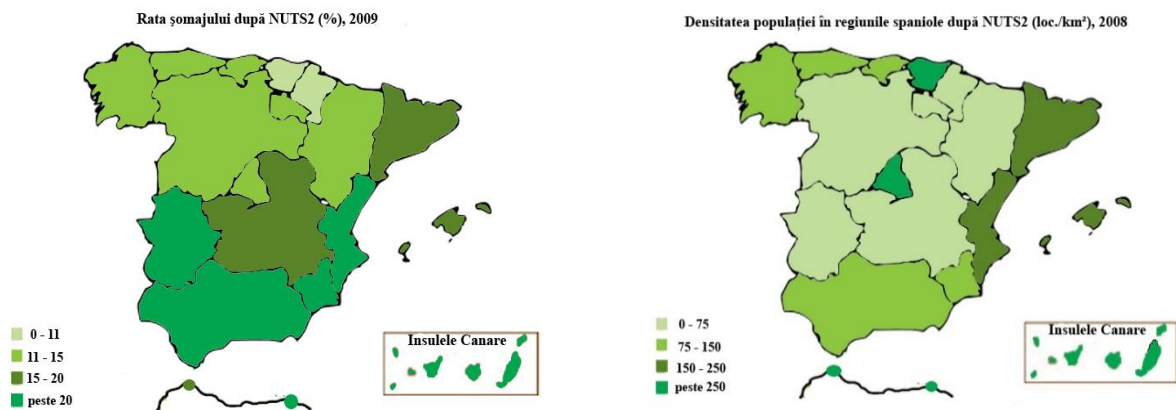
încercarea de a limita activitățile acestei grupări (spre exemplu, interzicerea partidului politic Herri Batasuna – aripa politică ETA -, presiune militară crescută în Țara Bascilor și acorduri diplomatice cu Franța pentru a preveni adăpostirea membrilor ETA).

În prezent, numărul susținătorilor independenței Țării Basce s-a diminuat, dorind în schimb o autonomie mai mare și dreptul de a-și determina relația cu Spania și cu Uniunea Europeană. În plus, în 2007 ETA a declarat că v-a înceta atacurile, fiind dispuși să negocieze cu guvernul spaniol și să deschidă căi de comunicare alternative conflictului armat. Cu toate acestea, din ce cauză a avut atât succes mișcarea ETA?

Către o teorie sociologică a terorismului

Pentru a înțelege mai bine din ce motiv a avut așa o „cursă lungă” mișcarea teroristă ETA, ar fi indicat să vedem care au fost factorii care nu au animat terorismul basc. Așa cum arată literatura din domeniu, terorismul are cauze multiple, astfel încât, fiecare grupare teroristă este animată de un alt resort, are un scop politic specific, fie că acesta este legat de toleranță, de secesiune, de independență culturală sau de o distribuire a resurselor publice mai echitabilă (aici putând intra și accesul la putere și reprezentare politică). Astfel, terorismul, ca fenomen social-politic, acoperă o paletă largă de nuanțe regionale și culturale, în aparență distincte. În aparență deoarece, chiar dacă, la o primă analiză, o mișcare teroristă jihaddistă nu ar avea nimic în comun cu un grup terorist din Europa – cum ar fi ETA sau IRA, privind mai atent și, cel mai important, utilizând o abordare explicativă integrantă, se poate vedea că acestea, la fel ca toate manifestările terorismului pleacă de la aceleași premise sistemice. Plecând de la premisele teoriei capitalului social se poate observa cum, indiferent de o așa-zisă cauză aparentă, fie ea sărăcie, excludere, fanatism religios etc., etc., terorismul nu este nimic altceva decât o manifestare a tranziției capitalului social dinspre societate și instituțiile statului către comunitatea de apartenență, fie ea etnică, religioasă sau de clasă. Ce este terorismul? Manifestarea unei rupturi dintre una dintre comunitățile constituente ale unei societăți.

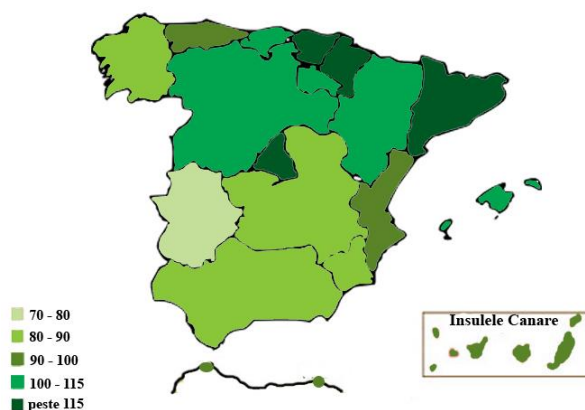
Se poate aplica această explicație atât la nivel local, cât și la nivel global? Consider că da, în special pentru, încă din secolul britanic (secolul al XIX-lea) și de la apariția primului val al globalizării, tendința politică internațională a fost de unificare și integrare a spațiilor disparate într-o potențială „societate globală”. Tratatul de la Viena (1815), Procesul de pace de la Versailles (1919), Tratatul de la Ialta (1945), precum și Acordul de la Dayton (1995) arată cum, încetul cu încetul se formează o societate internațională a statelor, asemănătoare celor care compun statele atât în ceea ce privește raporturile de forță, cât și distribuția resurselor ș.a. În acest sens, în cadrul acestei societăți internaționale, la fel ca în cel al unei societăți naționale, există și vor exista întotdeauna cei marginalizați, cei neintegrați, cei care, datorită lipsei de încredere în acest forum internațional, vor utiliza toate mijloacele posibile pentru a aduce în fața opiniei publice internaționale problemele și inechitățile cu care se confruntă și pentru a-și comunica dezideratele politice. Astfel se explică acele mișcări anti-sistemice pe care le semnaleză I. Wallerstein (2005) atunci când abordează problema reacțiunii politice din cadrul sistemului mondial modern, în rândurile acesteia intrând atât mișcarea islamistă cu care Occidentul se confruntă de douăzeci de ani, cât și mișcări reacționare mai mici, cum ar fi ETA.

Dacă, la o primă vedere, explicația pare prea generală, prea abstractă sau, poate, chiar ridicolă sau fantezistă, putem aduce în discuție exact factorii care *nu* influențează și *nu au influențat cu nimic* mișcarea ETA încă din momentul apariției sale. Sunt regiunile basce sărace? Au fost ele vreodată sărace? Sau, oare, cum se poziționează acestea într-o clasificare a regiunilor administrative spaniole când vine vorba de PIB, șomaj și venit pe cap de locuitor?

Sau, dacă acești indicatori sunt insuficienți, care este situația juridică a acestor regiuni? Să fie acestea supuse în prezent, contrar celorlalte regiuni spaniole, supuse unui tratament discriminatoriu? Pentru analiza aspectele de natură socio-economică, vom utiliza datele puse la dispoziție de către EUROSTAT prin sistemul de clasificare NUTS¹, oficiul

Venit pe cap de locuitor după NUTS2 (% din media UE-27), 2007

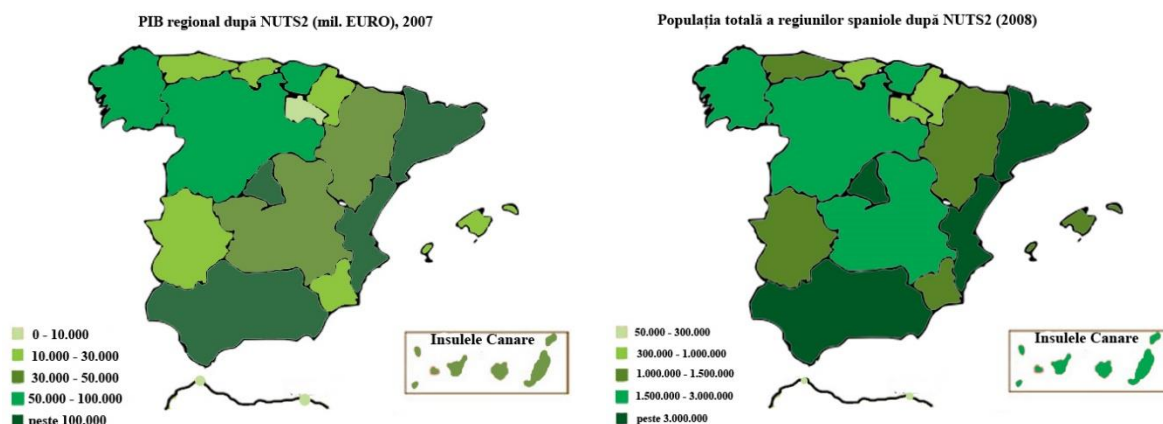

statistic al Uniunii Europene. Din punct de vedere economic, dar și demografic, regiunile basce, cum ar fi Țara Bască și Navarra, sunt, conform datelor publicate de către Institutului European de Statistică (Eurostat), printre cele mai bogate regiuni din Spania, având o rată scăzută a șomajului – cu toate că Spania resimte puternic actuala recesiune economică, un PIB regional foarte ridicat, un venit pe cap de locuitor foarte ridicat, precum și o populație numeroasă.

Mai mult, conform *Ghidului de Referințe Statistice Europene Urbane și Regionale* (2010), regiunile basce sunt regiuni cu specializare industrială, adică zone în care economia se bazează pe o intensitate ridicată a muncii și pe o productivitate înaltă. La ora actuală, Țara Bascilor și Navarra, sunt printre cele mai favorizate regiuni din Spania din punct de vedere demografic, tehnologic și economic, o situație șocantă dacă am face referire la teorii care privesc terorismul ca pe un produs al factorilor socio-economici. Aceste regiuni nu sunt sărace, nu sunt izolate de restul țării și nici de Europa. Sunt regiuni în care bunăstarea populației este cu 15% mai ridicată față de media Uniunii Europene.

¹ **Nomenclatura Unităților Teritoriale Statistice (NUTS)** este un sistem de clasificare statistică a regiunilor europene ce compun Uniunea Europeană și statele-membre, ce are trei paliere de analiză: 1) NUTS 1 – cuprinde ca regiuni diferite statele-membre; NUTS 2 – cuprinde sistemul de clasificare al euro-regiunilor; NUTS 3 – cuprinde regiuni metropolitane ce compun euro-regiunile; fiecare dintre aceste paliere are ca indicator principal stocul de populației al regiunilor (vezi tabelul 1), acestea însă variind în funcție de statul-membru. (Pentru mai multe informații vezi **European Regional and Urban Statistics Reference Guide** (2010), Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Level	Minimum	Maximum
NUTS 1	3 milioane	7 milioane
NUTS 2	800 000	3 milioane
NUTS 3	150 000	800 000

Nici din punct de vedere juridic, în momentul de față, nu există niciun motiv pentru existența vreunor tendințe separatiste basce, dat fiind faptul că Spania este o monarhie constituțională și, alături de Germania, unul dintre cele mai descentralizate state din toată Uniunea Europeană, fiind astfel încă de la căderea regimului franchist. Acestea fiind zise, care ar fi totuși factorii care au determinat atât de multă vreme persistența unei mișcări separatiste? Care au fost cauzele care au declanșat-o? Așa cum urmează, voi argumenta că, imediat după Războiul Civil Spaniol, o dată cu instalarea regimului franchist, a apărut un fenomen centralizare excesivă a statului spaniol, concretizat în ceea ce Heather Rae denumește ca omogenizare patologică.

Acest proces a provocat o ruptură a legăturilor de încredere dintre comunitatea etnică bască și statul spaniol și o reorientare a capitalului social al acestei comunități dinspre instituțiile statului către tradiții, cutume, mai pe scurt, către formarea, inventarea sau „regăsirea” naționalismului. Prin intermediul socializării primare și prin memoria colectivă, acest naționalism inventat – bunăoară, la fel de inventat ca și restul naționalismelor europene – a persistat în conștiința colectivă bască, fapt ce, în prezent menține distanța aparent irecuperabilă dintre comunitatea în cauză și restul Spaniei.

Astfel, în cazul mișcării ETA și în cazul tuturor mișcărilor teroriste, explicația nu rezidă atât în indicatori socio-economici, cât mai ales în elemente mult mai fine, abstracte, aproape imperceptibile, anume în legăturile, ațele, dacă vreți, care unesc grupurile constituente ale societăților. Tocmai de aceea, pentru a ajunge la rădăcina problemei basce, ca și a terorismului în general, trebuie să se utilizeze instrumente de analiză ale psihologiei sociale, ale teoriei capitalului social, precum și teorii ale națiunii și naționalismului.

Despre capital social la nivelul individului, comunității și națiunii

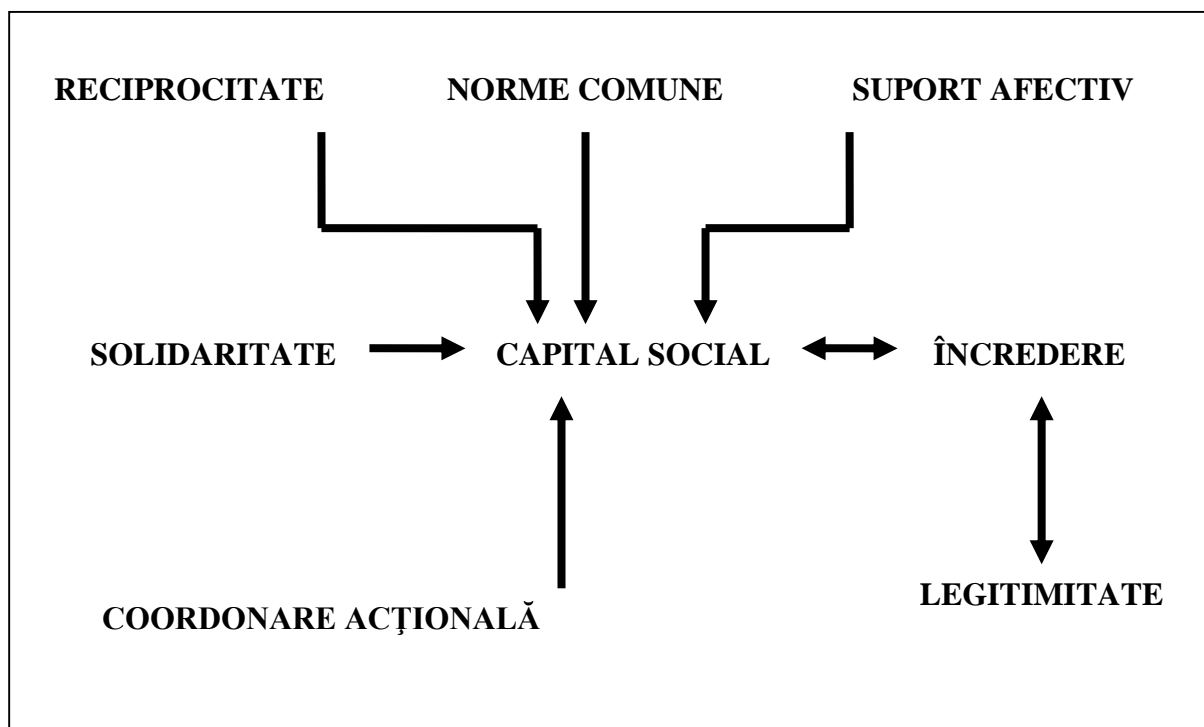
Definit ca „suma resurselor actuale sau virtuale care se acumulează la nivel individual sau de grup în virtutea implicării într-o rețea durabilă de relații de cunoaștere și recunoaștere reciprocă” (Bourdieu, Wacquant, 1992, pp. 118-119 *apud* Sandu, pp. 65-66), capitalul social reprezintă principala sursă individuală sau socială care are ca efect acumularea de informații și resurse, la nivel individual, și dezvoltarea socială, la nivelul comunității sau societății.

Există două tipuri de capital social: capital social de tip *bonding* (care unește) și capital social de tip *bridging* (de tip punte). Capitalul social de tip *bonding* este acel capital social „relevant pentru viața comunităților mici, închise, dominate de relații dezvoltate în interiorul grupului de apartenență imediată, adesea suprapus grupurilor de rudenie, și de neîncredere față de orice actor corporat, individual sau instituție externă grupului” (Voicu, 2008, p. 12). Spre deosebire de acesta, capitalul social de tip *bridging* „presupune dezvoltarea de relații și încredere și în alte grupuri în afară de cele primare, nivele mai ridicate de încredere în instituții, participare la relații sociale formalizate în asociații” (Voicu, 2008, p.13). Fiecare dintre aceste două tipuri de capital social este prezent în cadrul societății, manifestându-se în funcție de relațiile uzitate la nivelul rețelelor sociale existente și a valorilor de grup existente în cadrul acestora.

În cazul individual, capitalul social reprezintă **un stoc de relații disponibile în urma conexiunii individului cu una sau mai multe rețele sociale prin legături slabe sau tari**. Așa cum arată și lucrarea lui M. Granovetter (1973), relațiile noastre reprezintă surse de informație nouă sau inovativă, însă numai în măsura în care acestea permit accesul la alte relații cu indivizi la care noi nu avem acces sau avem acces limitat (relația dintre noi și aceștia fiind de cunoștințe). Dacă am face parte dintr-o rețea bazată pe relații tari (rude sau prieteni foarte apropiați), atunci informațiile pe care le-am primi ar fi redundante, în sensul că ar fi informații cunoscute de toți membrii grupului și lipsite de actualitate. Cu toate acestea, în revizuirea articolului său, Granovetter leagă setul de relații disponibil și utilizat cu **clasa socială de apartenență**. În acest sens, spune Granovetter, indivizii din păturile sociale inferioare vor utiliza mai degrabă relații tari, iar cei din păturile superioare relații slabe. Însă de ce? *Suma relațiilor și tipul lor sunt inevitabil legate de trăsăturile individuale, de pregătirea și de adaptabilitatea socială individuală ce rezultă din cunoaștere și de gradul de socializare dat de implicarea în contexte noi (facultatea, locul de muncă, convenții etc.).*

Pe plan social sau comunitar, capitalul social reprezintă **o sincronizare a intereselor individuale în folosul tuturor celor interconectați**. Această sincronizare se produce numai

dacă relațiile dintre membrii comunității se bazează pe **norme comune, reciprocitate, încredere, solidaritate și coordonare acțională**. Astfel, dacă nu există norme comune membrilor grupului, atunci aceștia nu vor avea un reper normativ general la care să se raporteze, acțiunile lor fiind disonante. De asemenea, normele sunt cele ce asigură reciprocitatea unei acțiuni. Altfel spus, dacă există reciprocitate, atunci orice ajutor dat într-un moment va fi răsplătit de către beneficiar în momentul în care avem nevoie pe baza normelor reciprocității. Încrederea și normele comune sunt elemente sociale aflate în interdependență; datorită reciprocității stipulate de normele sociale membrii grupului au o siguranță mai mare că acțiunile lor vor fi răsplătite, iar această siguranță manifestată prin încredere va duce la coordonare: „un grup al cărui membri sunt demni de încredere și care își acordă reciproc încredere va fi mult mai capabil să realizeze ceva decât un grup în care aceste elemente lipsesc” (Coleman *apud* Putnam, 2001, p. 188).

În plus, încrederea este „tranzitivă”, este un „bun” ce poate fi distribuit în cadrul rețelei sociale prin relațiile tari sau slabe din această rețea, eliminând insecuritatea și maximizând resursa acordată: „Relațiile sociale fac ca încrederea să devină tranzitivă și să se răspândească: am încredere în tine, pentru că am încredere în ea, iar ea m-a asigurat că are încredere în tine” (Putnam, 2001, p. 189). Solidaritatea (legătura socială voluntară stabilită între indivizi și grupuri, bazată pe norme și valori comune) apare ca rezultat al încrederii dintre

membrii grupului și se manifestă pe baza relaționării dintre membri, a ajutorului acordat, a angajamentelor mutuale și a raportării la normele date. Solidaritatea, la rândul ei va duce la coordonarea acțiunilor sociale, la o unire a intereselor individuale mai sus menționate în sensul realizării țelului vizat.

O altă trăsătură a capitalului social este **capacitatea regenerativă și expansivă**. Spre exemplu, dacă orice formă de capital economic este perisabil în urmă utilizării sale, capitalul social nu se diminuează pe măsură ce este utilizat, ci din contră, se multiplică și devine mai pregnant în structura socială în care se manifestă. Exemplificând, un protest studentesc se poate realiza eficient în momentul în care există multe relații sociale ce depășesc și unesc rețelele din cadrul facultăților, relații bazate pe norme și valori comune încărcate cu încredere. Datorită acestor factori, protestul va deveni un scop comun care va cumula resursele de care dispun acele rețele. Dar această cumulare nu va duce la epuizarea resurselor, ci din contră, la sporirea lor. Datorită interacțiunii organizate, solidaritatea din cadrul grupului va fi reafirmată, fapt ce va duce la o întărire a relațiilor existente și la formarea unor noi relații, adică a unor noi depozite de resurse. De asemenea, pe termen lung, această manifestare a solidarității va duce la o conștiință de sine a grupului fapt ce duce inevitabil la o implicare socială mai mare și la o organizare eficientă a resurselor și programului.

Capitalul social și importanța acestuia în manifestarea terorismului

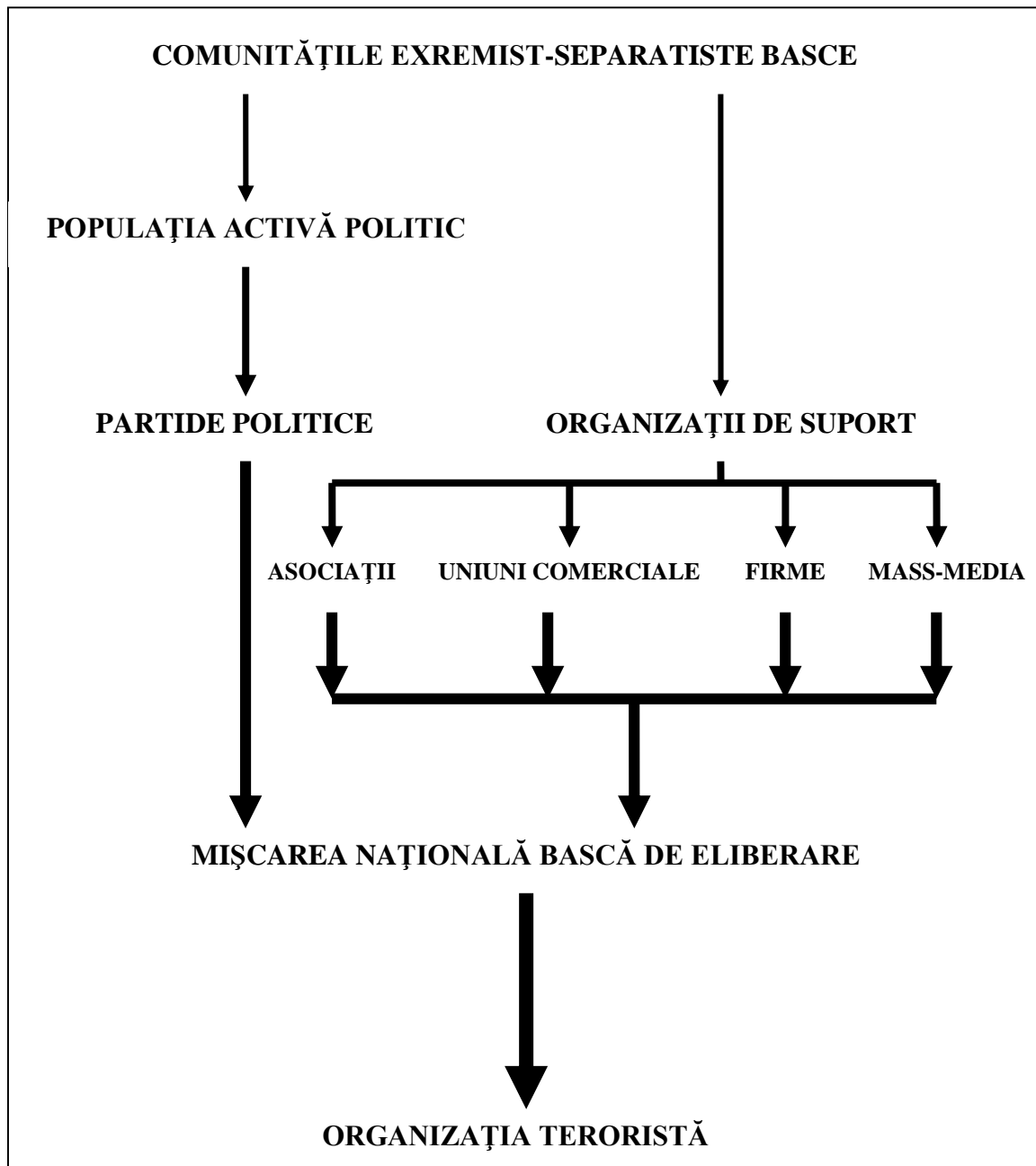
Cu toate acestea, trebuie să menționăm faptul că efectele capitalului social nu sunt întotdeauna pozitive per ansamblul societății. Plecând de la analiza evoluției conceptului de capital social în științele sociale, Portes și Landolt afirmă că anumite efecte ale capitalului social sunt ignorate de către comunitatea științifică, în special acele efecte cu caracter negativ, dăunător (1996). Într-adevăr, deși capitalul social reprezintă un element cheie al dezvoltării, trebuie să luăm în considerare în detrimentul cui se realizează dezvoltarea. Așa cum arată și P. Bourdieu, „socialul poate fi abordat ca «spațiu», structurat prin poziții, relații de forță care decurg din ponderea relativă a diferitelor forme de capital” (cf. Bourdieu, 1989 apud Sandu, 2005, p. 65), în așa fel încât distribuția capitalului social în spațiul social dat este inegală, în primă instanță, și că această distribuție se realizează pe baza puterii din sistem, în detrimentul celuilalt. De aici rezultă faptul că nu putem vorbi despre capital social colectiv ca „simplă sumă a capitalurilor sociale individuale”, ci ca despre „o resursă a unor indivizi dobândită în detrimentul altora” (Portes et. Landolt, 1996). Acest fapt se datorează rețelelor din care facem

parte, astfel încât, la nivel individual, „aceleași relații sociale care... îmbunătățesc ușurința și eficiența schimburilor [...] dintre membrii comunității restricționează în mod implicit accesul străinilor” (Waldinger apud Portes et. Landolt, 1996), astfel încât accesul într-un anumit domeniu poate fi interzis celor care nu au relații în cadrul rețelei active în acel domeniu dat.

La nivel social, apartenența la o rețea formată din relații sociale puternice, deci bogate în capital social datorită accesului la resurse, poate determina o subminare a individualității noastre și a proiectelor personale. În acest caz rețeaua este cea care împiedică activitățile propriilor săi membri prin normele impuse și prin dorința generală de conformare. Un exemplu elocvent în acest sens sunt găștile de cartier din marile aglomerări urbane. Deși găștile sunt rețele sociale bogate în capital social, acestea restrâng aria de activitate a individului, îl obligă să se conformeze normelor lor și îi reduc orizonturile educaționale sau profesionale, efecte specifice capitalului social de tip bonding care restrânge aria de interacțiune individuală la grupul de apartenență. De asemenea, capitalul social poate fi un catalizator al problemelor sociale, în special în contextul grupurilor infracționale organizate. Am spus mai sus că găștile dețin o cantitate mare de capital social; același lucru se poate spune și despre grupuri criminale mai bine organizate cum ar fi mafiile sau chiar grupări teroriste. Acestea reprezintă rețele sociale în care actorii dispun de resurse, dar resursele dobândite nu sunt folosite în interesul comunității pentru a deveni „bunuri publice” (public goods), ci în detrimentul ei, adică rele publice (public bads) (Portes et. Landolt, 1996). Este adevărat faptul că rezultatele acestui tip de capital social aduc beneficii, însă unor grupuri restrânse și în defavoarea celorlalți, efectele în sine fiind problemele sociale ale societății post-moderne: prostituție, trafic de droguri, arme sau carne vie, atentate teroriste, sărăcire locală, regională sau națională etc. Așadar, deși putem vorbi despre capital social ca un atu al comunității, trebuie întotdeauna să întrebăm care comunitate și, mai ales, în detrimentul cui se manifestă acest atu.

Putem lua ETA ca exemplu atunci când dorim să evidențiem importanța capitalului social în manifestarea fenomenului terorist, fie că acesta se referă la o mișcare teroristă etnic-separatistă, fie că agenda politică a mișcării cuprinde alte subiecte. În Țara Bascilor există un suport pentru naționalismul nestatal care a catalizat cele două mișcări teroriste. Astfel, E. Martinez-Herrera vede dinamica naționalismului basc sub forma unui șir de cercuri concentrice: „în centru se află organizațiile teroriste. Într-un cerc mai amplu, există o rețea de organizații de suport interconectate, printre care și partide politice, uniuni comerciale, asociații [...], mass-media, chiar și firme, care sunt adesea numite Mișcarea Națională Bască de Eliberare. După aceea urmează cei care votează pentru acele partide. Cercul exterior corespunde celor care împărtășesc ideile de respingere față de Spania, de independență a Țării Bascilor și care

consideră violența ca pe o soluție” (Martinez-Herrera, 2002, pp. 5-6). Astfel, organizațiile teroriste sunt reprezentate ca un instrument al naționalismului flotant, difuz, separatist, împărtășit de membrii comunității. Așa cum am menționat anterior, apare acea imagine națională bazată tocmai pe diferențierea dintre entități politice, anume națiunea bască și cea spaniolă. De asemenea, acest naționalism este susținut de familie și de religie, în care se regăsesc elementele specifice identității basce.

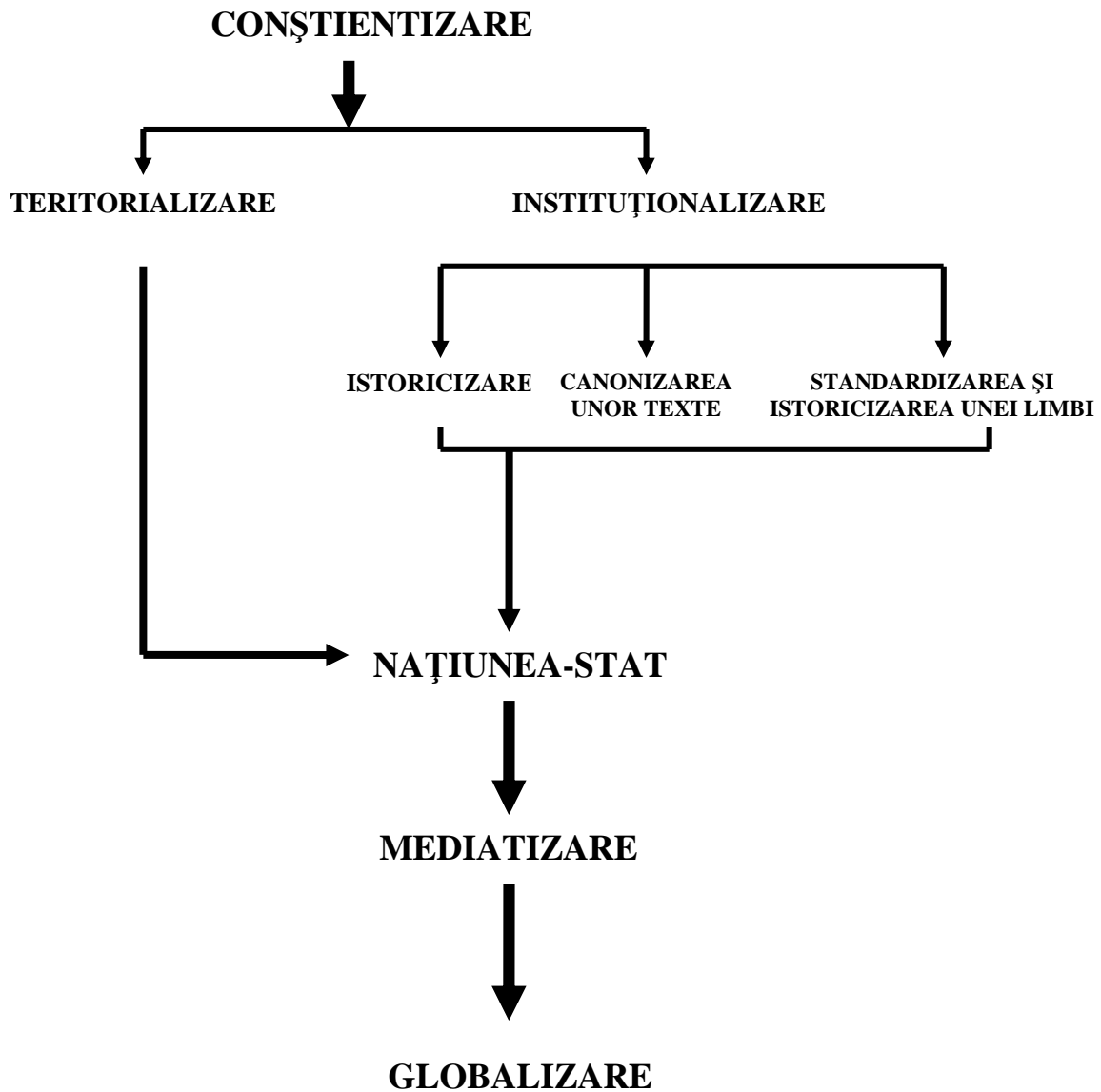
Ceea ce este însă crucial atunci când discutăm despre capitalul social în general, și în legătură cu terorismul, în particular, este natura sa tranzitivă. Capitalul social, manifestat prin norme comune, încredere, reciprocitate, coodonare socială, solidaritate etc., este produsul unui

dialog între părți sociale, mai exact între diferitele comunități care alcătuiesc societatea și instituțiile statului. În momentul în care acest dialog eșuează, capitalul social nu se pierde, ci se transferă către un alt partener de discuție, trece din stadiul de capital de tip *bridging* și se transformă într-unul de tip *bonding*. Altfel spus, acesta își pierde capacitatea de a deschide comunitățile către dialog și le împinge către fundamentalism ideologic, fie acesta religios sau nu. Acest scenariu se aplică și cazului basc. Am văzut în capitolul 2 care au fost momentele de apariție sau inventare (Anderson, 1991) a naționalismului basc. Acestea au fost în perioada războaielor carliste din secolul al XIX-lea, când autonomia comunității basce a fost restrânsă și în prima jumătate a secolului XX, imediat după sfârșitul Războiului Civil. Este interesant de observat cum acestea „inflamări” ale naționalismului au apărut exact în momente în care statul spaniol trecea prin perioade de criză a legitimității și când această legitimitate a trebuit impusă cu forța. Reformele lui Franco *vis-à-vis* de statutul și identitatea comunității basce au fost implementate tocmai pentru că noul regim nu deținea legitimitate și pentru că bascii și comunitatea etnică bască ofereau imaginea unui „celălalt” care era atât un factor de sporire a sentimentului de naționalism spaniol, cât și un posibil factor de instabilitate. În acest sens, statul franchist a utilizat ceea ce Heather Rae numește politici de omogenizare patologică sau „o serie de strategii pe care formatorii de state le-au aplicat pentru a da sens unității statului lor și legitimității autorității lor prin crearea unei populații unificate în mod oficial” (Rae, 2005, p. 14), pentru a-și crea o bază legitimă a autorității și, simultan, pentru a exclude și elimina orice grup etnic diferit de cel central, anume etnia spaniolă (castiliană). Această omogenizare a avut loc atât prin negarea limbii, a culturii și a identității basce pe teren politic și juridic, cât și prin politici concrete de migrație internă, de școlarizare și de coerciție socială menită să omogenizeze spațiul basc în conformitate cu identitatea castiliană.

În aceste contexte au apărut sau au fost „regăsite” puseurile naționaliste basce. Acestea sunt reacții la politicile de îngrădire a autonomiei administrative sau la procesul de omogenizare lansat de statul totalitar spaniol și au reprezentat modalitățile de prezervare a identității etnice basce și de evitarea unei reale sau percepute aculturații. Astfel, așa cum arată M. Metzeltin (2002), inventarea națiunii apare tocmai în momentul confruntării cu alteritatea și cu sesizarea pericolului aculturației. Plecând de aici, comunitatea etnică își teritorializează, instituționalizează și își mediază identitatea, transformând-o într-o identitate națională.

În același timp, identitatea națională presupune și un act conștient de comunicare (vezi Figura 3) atât între membrii grupului care cad acord asupra încorporării acestei noi dimensiuni în apanajul lor constitutiv, cât și între grupuri diferite atât ca substrat etnic, cât și politic – cel mai relevant în cazul european, și mai ales în cel românesc este comunicarea dintre imperiile

europene și națiunile emergente ale secolelor XIX-XX. Astfel, comunicarea națiunii presupune un proces amplu de transmitere a unui mesaj într-un anumit mediu, prin utilizarea limbajului politic corespunzător în scopul primirii unui feed-back din partea receptorului vizat.

Acest receptor este cel care trebuie să judece dacă mesajul transmis, adică declarația conform căreia națiunea X există, este legitimă sau nu în urma unei analize a argumentelor. În urma acestui dialog se manifestă și *autofeedback*-ul, proces prin care emițătorul, în calitate de analist al propriului său mesaj, observă neajunsurile mesajului sau ale modului în care acesta a fost comunicat și modifică acele elemente ce compromit mesajul parțial sau integral. La fel, în urmă demarării procesului de omogenizare, comunitatea bască a început un proces dual de comunicare a propriei sale identități și de relocare a capitalului social investit în instituțiile

statului către comunitatea etnică. Comunicarea identității „naționale” s-a realizat prin mijloacele și la intensitatea politicilor și acțiunilor statului spaniol, prin agresivitate, violență și terorism, iar relocarea capitalului social și, în special, a încrederii, s-a realizat prin regăsirea valorilor familiale, a tradițiilor basce anterior estompate, reintroducerea limbii euskere în cadrul comunității și consolidarea acestora într-o formă instituționalizată reunită sub egida Mișcării Naționale Basce de Eliberare. Astfel s-a realizat tranziția încrederii dinspre instituțiile statale, acesta din urmă pierzând capital social de tip *bridging*, și către comunitatea etnică, punându-se bazele unui capital social de tip *bonding*. Acest întreg proces a fost înregistrat în memoria colectivă a comunității, fiind transmis până în prezent prin socializarea primară. Cu toate acestea, imaginile și reprezentările sociale au continuitate atâta vreme cât sunt în continuare vii în memoriile indivizilor ce compun comunitatea și stabilesc o punte de legătură între stereotipuri, prejudecăți și evenimente cotidiene. O dată ce apare o neconcordanță între cele de mai sus, comunitatea începe, încet, să-și filtreze memoria socială, îndepărtând acele reprezentări ce nu mai sunt de actualitate.

Concluzii

În această lucrare, am dorit să arăt cum terorismul, departe de a fi un fenomen patologic, nejustificabil, nu este altceva decât unul dintre mijloacele pe care comunitățile, fie ele etnice, religioase, de gen etc., le folosesc pentru a-și negocia poziția în cadrul unui sistem, statal sau internațional. Plecând de la această idee, am utilizat ca studiu de caz mișcarea teroristă ETA tocmai pentru că aceasta arată exact cum comunitatea își canalizează capitalurile și încrederea dinspre instituțiile statale către cele proprii. Când se manifestă această tranziție? În momentele în care autoritatea statului nu mai este considerată legitimă. Când apare acest fenomen? Cel mai des când statul implementează politici și strategii care lezează, fizic sau simbolic, una dintre comunitățile sale constituente.

Astfel, contrar teoriilor tradiționale, cauzele terorismului, deși în aparență multiple, își au originea, toate, în acest dialog dintre comunități și societate, dintre părți și întreg și cum, acesta apare în momentul în care încrederea comunității în societate și în capacitatea acesteia de a gestiona eficient viața socială este pierdută.

Bibliografie

1. **Anderson**, Benedict (1991), *Imagined Communities. Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, London/New York: Verso;
2. **Andreescu**, Anghel, **Radu**, Nicolae (2008), *Organizațiile teroriste*, București: Editura Artprint;
3. **Anghel**, Remus Gabriel, **Horvath**, Istvan (2009), *Sociologia migrației: teorii și studii de caz românești*, Iași: Ed. Polirom;
4. **Barna**, Cristian (2010), *Teorismul, ultima soluție? Mărirea și decăderea Al Qaida*, ed. a 3-a, rev.- București: Ed. Top Form;
5. **Beck**, Jan Mansvelt, *Territory and Terror. Conflicting Nationalisms in the Basque Country*, New York: Routledge, 2005;
6. **Belzunce Letamendia**, Francisco, *Historia del nacionalismo vasco y de E.T.A /Vol./ I: Introducción a la historia del País Vasco; E.T.A. en el Franquismo (1951-1976)*, San Sebastian : R & B, Ediciones, 1994;
7. **Baltasiu**, Radu (2009), *Antropologia globalizării: transformări și curiozități decodificate*, București: Ed. Mica Valahie;
8. **Bădescu**, Ilie, **Grigorescu**, P. (1983), *Civilizația industrială și perspectiva socială*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică;
9. **Buzan**, Barry (2000), *Popoarele, statele și teama*, ed. a II-a, Chișinău: Ed. Cartier;
10. **Chelcea**, Septimiu (coord.) (1998), *Memorie socială și identitate națională*, București: Editura I.N.I.;
11. **Dungaciu**, Dan (2004), *Națiunea și provocările (post)modernității*, București: Editura Tritonic;
12. **Duțu**, Alexandru (1986), *Dimensiunea umană a istoriei*, București: Ed. Meridiane;
13. **European Regional and Urban Statistics Reference Guide** (2010), Luxembourg: Publications Office of the European Union;
14. **Eurostat regional yearbook 2010 (2010)**, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010;
15. **Frigoiu**, Nicolae (2009), *Antropologie politică*, București: Ed. Comunicare.ro;
16. **Geary**, Patrick J. (2007), *Mitul națiunilor: originile medievale ale Europei*, Târgoviște: Ed. Cetatea de Scaun;

17. **Gellner**, Ernest (1997), *Națiuni și nationalism*, Filipeștii de Târg, Prahova: Ed. ANTET XX;
18. **Granovetter**, Mark (1973), *The Strength of Weak Ties*, *The American Journal of Sociology*, 78 (6): 1360-1380, May;
19. **Kant**, Immanuel (2008), *Spre pacea eternă*, București: Ed. All;
20. **Martinez-Herrera**, Enric, *Nationalist Extremism and Outcomes of State Policies in the Basque Country, 1979-2001*, *International Journal on Multicultural Societies*, Vol.4, No.1, UNESCO, 2002;
21. **Măgureanu**, Virgil, (2003), *Declinul sau apoteoza puterii?*, București: Ed. Rao Publishing;
22. **Măgureanu**, Virgil (2006), *Sociologie politică*, București: Ed. Rao Publishing;
23. **McLuhan**, Marshall (1975), *Galaxia Gutenberg: omul și era tiparului*, București: Ed. Politică;
24. **Metzeltin**, Michael (2002), *România: Stat, Națiune, Limbă*, București: Ed. Univers Enciclopedic
25. **Morgenthau**, Hans J., (2007), *Politica între națiuni: lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Iași: Ed Polirom;
26. **Perez-Agote**, Alfonso, *The Social Roots of Basque Nationalism*, University of Nevada Press, 2006;
27. **Portes**, Alejandro, **Landolt**, Patricia (1996), *The Downside of Social Capital*, *The American Prospect*. Liberal Intelligence, May 1;
28. **Portes**, Alejandro (1998), *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*, *Annual Review of Sociology*, No. 24, ProQuest Social Science Journals;
29. **Post**, Jerrold M., *The mind of the terrorist. The psychology of terrorism from the IRA to Al-Qaeda*, New York: Palgrave Macmillan, 2007;
30. **Putnam**, Robert D., **Leonardi**, Robert, **Nanetti**, Raffaella Y. (2001), *Cum funcționează democrația: tradițiile civice ale Italiei moderne*, Iasi: Polirom;
31. **Rae**, Heather (2005), *Identitatea statelor și omogenizarea popoarelor*, Chișinău: Ed. Epigraf;
32. **Smith**, Anthony D. (1998), *Nations and Nationalism*, London: Routledge;
33. **Șerban**, Adela (2008), *Securitatea societală: fundamente teoretice*, București: Ed. Valahia;

34. **Voicu**, Bogdan (2008), *Riscurile politicilor de dezvoltare bazate pe formarea capitalului social*, Sociologie Românească, vol.VI, nr.1, Iași: Polirom;
35. **Voicu**, Mălina, **Voicu**, Bogdan (coord.) (2006), *Satul românesc pe drumul către Europa*, cap. III,V, Iași: Polirom;
36. **Wallerstein**, Immanuel (2005), *Declinul puterii americane: Statele Unite într-o lume haotică*, Filipeștii de Târg, Prahova: Ed. Incitatus;
37. **Whittaker**, David J., *The Terrorism Reader.Second Edition*, London: Routledge, 2003;
38. Basque Fatherland and Liberty (ETA) (Spain, separatists, Euskadi ta Askatasuna), autor necunoscut, disponibil pe site-ul: <http://www.cfr.org/publication/9271/> (vizualizat ultima dată la data de 16.12.2010)
39. Nationalism, disponibil pe site-ul: <http://en.wikipedia.org/wiki/Nationalism> (vizualizat ultima dată la data de 16.10.2010);

Anexă

Regiune	Populație totală (în mii) (2008)	Densitatea populației (loc./km ²) (2008)	PIB regional (mil. EURO) (2007)	Venit pe cap de locuitor (% din media UE-27) (2007)	Rata șomajului (%) (2009)
Galicia	2737	93.3	54110	89	12.6
Principado de Asturias	1059	100.1	22921	97	13.4
Cantabria	574	109.0	13346	105	12.0
País Vasco	2137	296.9	65107	137	11.0
Comunidad Foral de Navarra	610	59.0	17734	132	10.9
La Rioja	314	62.4	7736	112	12.8
Aragón	1306	27.5	32854	114	12.8
Comunidad de Madrid	6242	784.1	186800	137	14.0
Castilla y León	2506	26.7	56431	101	13.8
Castilla-la Mancha	2000	25.4	35515	81	18.8
Extremadura	1080	26.5	17404	72	20.5
Cataluña	7264	227.1	197254	123	16.2

Comunidad Valenciana	4942	214.4	102644	95	21.2
Illes Balears	1058	211.9	26148	114	18.0
Andalucía	8098	93.6	144874	81	25.4
Región de Murcia	1428	126.4	27014	87	20.7
Ciudad Autónoma de Ceuta (ES)	72	3752.6	1560	97	18.9
Ciudad Autónoma de Melilla (ES)	70	5211.6	1443	94	24.2
Canarias (ES)	2059	276.5	41834	93	26.2